

## **BÍRÁLÓ SZEMMEL A HAZAI TÖRTÉNELEMTANÍTÁS KONCEPCIÓJÁRÓL**

---

Minden oktatási anyag tanításának koncepciója, különösen a társadalomtudományok területén, szoros összefüggésben van az uralkodó társadalmi erők ideológiájával, az adott társadalom konkrét történelmi helyzetével. Minden társadalomnak elhanyagolhatatlan érdekei fűződnek a fiatal nemzedék eszmei és politikai irányvételének jellegéhez, tehát tudatos erőfeszítéseket tesz és jelentős anyagi áldozatokat hoz azért, hogy az ifjúságot eszmeileg a kívánt irányba vezérelje. A fiatalok eszmei irányítása a művelődési tevékenységek különféle formái révén valósul meg, s ebből a szempontból az iskola a leghatásosabb és legcélszerűbb társadalmi intézmény. Az ifjúság eszmei irányvételének meghatározása érdekében különösen nagy erőfeszítéseket tesznek a korszerű ipari társadalmak — a kapitalizmus és a szocializmus. E társadalmakban az iskola olyan mindent átfogó intézménnyé fejlődött, amelynek hatása az egész ifjúságra kiterjed. Így a mai világban az iskola vált a leghatásosabb eszközévé annak, hogy az ifjúság eszmeiségét összehangolják a megfelelő rendszer és politikai rend érdekeivel.

A történelmet minden korszerű oktatási rendszerben olyan tantárgynak tekintik, amelynek döntő szerepe van az ifjúság eszmei-politikai nevelésében. E tekintetben a történelem tiszteletre méltó helyet foglal el a tantárgyak sorában, s ezzel tisztában vannak mindazok, akik az oktatási és nevelési politikát alakítják, függetlenül attól, hogy milyen társadalmi rendszerben élnek, melyik nemzethez tartoznak, s milyen eszmei-politikai nézeteket vallanak.

A történelemtanítás a maga döntő jegyeinél fogva tölt be ilyen fontos szerepet a fiatalok eszmei-politikai képzésének rendszerében. A történelem az egyetlen társadalomtudomány, amely az emberiség egész múltját tanulmányozza, az emberi társadalom teljes fejlődési útját vizsgálja sokoldalúan és tárgyilagosan. Az összes társadalomtudományok közül a történelmet lehet a legkönnyebben mint tantárgyat népszerűen kifejtetni és az oktatás különböző fokaihoz alkalmazni. A történelem mint tantárgy rendkívül alkalmas azoknak a tartalmaknak a megválogatására, amelyekkel a társadalom megfelelő irányban nevelheti a fiatalokat. A történelmi események dinamikája, a nagy történelmi egyéniségek tettei emocionálisan hatnak a tanulókra, és erőteljesen befolyásolják a fiatalok etikai és politikai ideáljainak kialakulását. A történelemnek

ez a hatása már régtől fogva ismeretes, s ennek jelentőségére utal Cicero nevezetes szólása is: *Historia est magistra vitae*.

E különlegesen nagy oktatási és nevelési hatékonyságára való tekintettel a történelemnek kiemelkedő helyet biztosítottak a polgári iskolák tanterveiben. A polgárság roppant ügyesen használta fel a történelemtanítást arra, hogy a hazaszeretet ápolásának örve alatt a polgári államhoz való hűségre neveljék a fiatalokat. A polgári társadalom egy-egy törekvésének megvalósulásával, és a politikai rendszer ezzel összehangolt változásaival párhuzamosan mindig módosult a múlt hivatalos felfogásmódja is. Ezért változott gyakran a történelemtanítás koncepciója is, ami sokkal inkább attól függött, hogy a vezető társadalmi erőknek milyen érdekük fűződött a múlt tolmácsolásának jellegéhez, semmint attól, hogy milyen változásokat tett szükségessé a történelemtudomány és módszertan fejlődése. Különösen gyakoriak voltak ezek a változások a nehezebb történelmi fejlődésen átment országokban, mint amilyen a miénk is. Szinte minden nemzedék más irányt követett a történelemtanulásban, aminek politikailag megvolt a maga gyakorlati hatása, de ez gyakran kedvezőtlenül hatott a tantárgy tudományos tekintélyére a nevelésben. Ezért gyakori ma is az állítás, hogy a történelem nem igazi tudomány, hanem a múlt rezsimhű feldolgozása, csupán a triviális tények tekintetében pontos, amelyeket mindenki úgy válogat meg és úgy tolmácsol, ahogyan a pillanatnyi érdekei megkívánják.

Nincs szükség rá, hogy az ilyen nézetek egyoldalúságát és antidialektikuságát bizonygassuk. Csupán a légkör jellemzéseként említjük, amelyben a nevelők és előadók dolgoznak. Rá kell azonban mutatnunk, amire az ilyen felfogások szószólói, úgy látszik, nem akarnak felfigyelni, hogy az igazi haladó erők minden korban nagyon is érdekelték voltak a múlt tudományos értelmezésében. Az egyes korok történelmi korlátai természetesen lehetetlenné tették a teljes tudományosság elérését, hiszen minden társadalomnak megvoltak a maga osztálykorlátai, és minden nemzedéknek korlátozottak voltak a tudományos lehetőségei. Ezek a korlátok különben a tudomány minden ágára, minden tantárgyra kihatottak. A tudomány és az oktatás leglelkesebb híveinek ez sohasem ártott, hanem inkább új alkotójellegű erőfeszítésekre ösztönözte őket.

Láttuk tehát, hogy a társadalomnak kivételes érdekeltsége fűződik a történelemtudományhoz és a történelem tanításához. Ennek a társadalmi gondoskodásnak azonban nemcsak pozitív, hanem negatív jellegű következményei is vannak a tantárgy státusára és fejlődésére. A történelemmel szembeni társadalmi érzékenység negatív következménye a *történelem* mint tudomány és tantárgy *pragmatisztikus felfogása*. Ez a felfogásmód olyan régi keletű, mint maga a tantárgy. A pragmatizmus abban nyilvánul meg, hogy a történelmi fejlődésnek mindig azt az oldalát hangsúlyozzák, ami az uralkodó társadalmi erők pillanatnyi érdekeinek a legjobban megfelel. A pragmatizmus nyomai, mint a múlt maradványai, a történelemtanítás mai koncepciójában is fellelhetők. Ezért a következő néhány mondatban röviden összefoglaljuk a múltbeli történelemtanítás koncepcióinak legfőbb jellegzetességeit.

A történelmet, mint fontos tantárgyat, az ún. nemzeti megújulás, a nemzeti államok kialakulása idején iktatták be az iskolák programjába, amikor tehát nálunk is fokozatosan kialakultak a nemzetek, létrejöttek a nemzeti kultúrák. Saját osztályérdekeit szem előtt tartva, minden népünk burzsoáziája tervszerűen ébresztette fel a nemzeti öntudatot a maga népében, ápolta a

nemzeti kultúrát, mivel az idegen uralkodó osztályok ellen csak az egész nép támogatásával vehette fel eredményesen a harcot. Ebből eredt tehát a polgárságnak az a forradalmi törekvése, hogy megerősítse nemzeteinket, s hogy kedvezőbb társadalmi és politikai helyzetet biztosítson a maga számára, aminek végül is a nemzeti felszabaduláshoz és a délszláv népek egyesüléséhez kellett elvezetnie. A harc első szakaszát a kulturális megújulás jelentette, amikor a nép nyelvét használó iskola, idegen fennhatóság alatt is, teljesíthette fontos nemzeti küldetését — léte hozta a nemzetileg öntudatos értelmiséget, a polgári társadalom vezető eszmei erejét. Az értelmiség nevelésében és a nép nemzeti öntudatosításában a történelemtanításnak, az anyanyelv és irodalomtanítás mellett, nagyfontosságú szerep jutott. Ezért abban az időszakban a történészeknek, a kutatóknak és előadóknak az volt a legfőbb feladatuk, hogy a múltnak azokat a mozzanatait emeljék ki, amelyek a régi dicsőségről és nagyságról tanúskodnak, mert ezek táplálták a nemzeti öntudatot, ezek szolgáltatták az argumentumokat az idegen elnemzetietlenítő politika elleni harchoz. A múlt dicsőítésével ki kellett mutatni a jogot a szabadságra, a függetlenségre, népeink jobb jövőjére. A történelemtanításnak ez a koncepciója annak idején megokolt és haladó volt, hiszen a nép csak így készülhetett fel az eljövendő történelmi eseményekre, amelyek végül is az idegen járom leküzdéséhez vezettek. Ez a pozitív nemzeti lendület azonban magával hozta a nemzeti romanticizmust is, ami fennmaradt akkor is, amikor történelmileg már nem volt rá szükség, s amikor a reakciós erők ezt már a nemzetek egymástól való elidegenítésére használhatták fel. Épp ez a nemzeti elidegenítés volt a legfőbb jellemzője a történelemtanítás koncepciójának a polgári társadalom utolsó időszakában hazánk területén, különösen a régi Jugoszlávia időszakában. Noha maga a polgári történelemtudomány jelentős fejlődést ért el, és régen túlhaladta a nemzeti romanticizmust, az iskolai gyakorlatban ez az irányzat állandóan fennmaradt. A romantikus hangvétel az iskolai előadásokban és az iskolai irodalom romantikus stílusú írásmódja kitartóan fenntartotta magát iskoláinkban egészen a legújabb időkig, állítólag neveléstani okokból. Ezt az irányzatot főképp a közoktatási bürokrácia támogatta, amelynek mindig is döntő szerepe volt nálunk az oktatási program és általában az iskolapolitika kialakításában. Maga a tantárgy egészen a népi forradalom kivívásáig lényegesen eltért a korszerű történelemtudomány eredményeitől, s inkább hazafias olvasmánynak, mintsem egzakt oktatási anyagnak tartottuk.

A népi forradalom győzelme Jugoszláviában megszüntette a szociális és nemzeti leigázáson alapuló tökéletes rendet, és lehetővé tette az új szocialista, öngazgatású és demokratikus társadalom fölépítését. Az új társadalmi viszonyokat kizárólag a dolgozó emberek legszélesebb tömegeinek bevonásával, a munkások, a parasztok és az új szocialista értelmiség angazsálásával lehetett létrehozni. Innen ered a hallatlan ütemű fejlődés az oktatásban és a közművelődésben. Az iskolarendszerben erőteljes expanzió következett be. A forradalom győzelme az új ideológia győzelmét jelentette. A marxizmus uralkodó eszmévé lépett elő, a JKP vezette uralkodó társadalmi erők világszemléletévé változott.

Új iskoláinkban a történelemtan formai és tartalmi szempontból is kiemelkedő helyet biztosított magának. A történelmet az iskolák minden fokán és ágazatában jelentős óraszámú tanítják, és olyan alaptantárgynak tekintjük, amellyel az ifjúság társadalmi és politikai képzettségét végezzük. Nagy érdeklődés

nyilvánult meg e tantárgy iránt a háborút átélt nemzedék körében is, amely ebben a tudományágban kereste a feleletet a társadalom legégetőbb kérdéseire.

A kedvező általános feltételek mellett azonban számos nehézség is felmerült a történelemoktatásban. Az újonnan megnyílt iskolákban kevés volt a szakember, s a meglevők közül sem tudott mindenki eleget tenni a mind összetettebb követelményeknek, amelyeket a tantárgy tanításában bekövetkezett gyökeres változások idéztek elő.

A tanterveket és programokat nagy gyorsasággal hoztuk meg, kevés volt a tankönyv és az irodalmi segédanyag. Hogy megfelelő számú, marxista történelemszemléleten alapuló tankönyvhöz jussunk, sietve lefordítottuk az orosz középiskolai, majd egyetemi történelemkönyveket. Ezek az átfogó, de a mi körülményeinknek nem megfelelő tankönyveken neveledett fel nemcsak a tanulók, hanem az előadók első nemzedéke is. Jóllehet a marxista történelemtudomány elemi tételeinek elsajátításában ezek a könyvek, kétségkívül, hasznos szerepet tölthettek be, ugyanakkor azonban olyan sémák és sablonok is meggyökeresedtek, amelyek a sztalinista dogmatizmusra voltak jellemzők. E sablonok jórésze még akkor is megmaradt az oktatásban, amikor politikailag és eszmeileg elszakadtunk a sztalinista dogmatizmustól. (Ezt a kérdést bővebben Milutin Perović: *Ostaci šablonskog nacionalno-romantičarskih i istorijskih shvatanja u nastavi istorije u osnovnim i srednjim školama* c. cikke fejtegeti. *Aktuelna pitanja nastave istorije*, Beograd, 1970.) Még kedvezőtlenebb volt a helyzet a nemzeti történelmek oktatásában. Népeink történelmét a háború előtti tankönyvek alapján tanítottuk, amelyek a polgári idealista világszemléletet tükrözték, s amelyeket az előadók a történelmi dialektikus materializmus legáltalánosabb tételei szerint „igazítottak helyre”.

Az új Jugoszláviában folyó történelemtanítás koncepciójának kritikai megközelítése és az érdekelt szakemberek körében kialakítandó vita elindítása céljából mi mindenekelőtt a hivatalos okmányokat vesszük elemzés alá: a tanterveket, a programokat, továbbá a meglevő vitaanyagokat és elméleti cikkeket, melyekből közvetlen vagy közvetett módon kiviláglanak a követelmények e tantárgy tanításával szemben.

Amikor az új Jugoszláviában hozzáláttunk a történelemtanítás céljainak megfogalmazásához, legnagyobb figyelmünket a nemzeti történelmek területére irányítottuk. Az általános történelem tanításában a szovjet programok és tankönyvek koncepciók megoldásait tettük magunkévá. Tettük ezt abban a meggyőződésben, hogy ezek, mint marxista megoldások, nekünk is megfelelnek, s ezenfelül nekünk nem voltak kompetens tudósaink, előadóink, akik az általános történelmet tanulmányozhatták volna.

Ezzel szemben a nemzeti történelmek tanítási koncepcióinak kidolgozásához azonnal és teljes felelősséggel láttunk hozzá. A nemzeti történelmek tanítását erőteljes eszközzé kívántuk tenni a jugoszláv népek testvérisége és egysége elmélyítésének, a nemzeti tolerancia ápolásának, valamint a szocialista hazaszeretet és internacionalizmus terjesztésének. E magasrendű és roppant világos politikai feladatok végrehajtásában azonban egy egész sor, többnyire objektív természetű nehézséggel találtuk magunkat szemben, mint amilyen a káderek, a taneszközök, a tankönyvek és az iskolai kézikönyvek hiánya, valamint az előadónak szóló eszmei-politikai és szakirodalom nem kielégítő

volta. De hiányzott magának a tantárgynak az elméletileg megalapozott és konkretizált koncepciója is. A tantervek inkább improvizációk voltak, mintsem tudományosan megalapozott dokumentumok, s ezenfelül gyakori változásoknak voltak kitéve. Elégedetlenségét fejezte ki ezzel a helyzettel szemben az általános és középiskolai tanügyi dolgozók szakszervezetének kongresszusa is 1951 júliusában. Követelték, hogy szakítanunk kell a tantervek és programok gyakori és indokolatlan változtatásának gyakorlatával, mert ebbe a munkába „sokkal több szervezettséget, rendszerességet és tudományosságot kell bevinni, és angazsálni kell minden tényezőt, amelynek hozzájárulása jelentős és értékes lehet”<sup>1</sup>. Ezek az általános megállapítások a történelemtanításra is vonatkoznak, hiszen ezen a téren az improvizálás sokkal nagyobb, az illetékes szakemberek közreműködése pedig sokkal kisebb volt, mint a többi tantárgy programjának kidolgozásában.

A nemzeti történelmek tanítására vonatkozó programrész megfogalmazásában, egészen az 1953-as időkig, tudatos a tartalmak unifikálására való törekvés. A köztársaságokkenti eltérések jelentéktelenek, noha kifejeződik a felfogás, hogy a tanításban nagyobb figyelmet kell szentelni az adott köztársaság népének történelmére. Az egységesség e kifejezett hangsúlya összhangban volt a szocialista társadalom fejlődésének akkori általános felfogásmódjával, s következménye az egykorú politikai és gazdasági centralizációnak. Az uniformizált oktatási program persze nem jelentett egyet az iskolai gyakorlat egyöntetűségével, hiszen az előadók mindig több figyelmet fordítottak saját környezetük történelmére, ha másért nem, akkor azért, mert azt részletesebben ismerték.

A legfőbb nehézséget ebben az időszakban mégsem a programok jelentették, hanem a tankönyvek hiánya képezte. Ennek pótlási kísérlete a tézisek kidolgozásával már csak azért sem vezethetett számottevőbb eredményre, mivel ezeket a téziseket csak a szerb, a macedón és a szlovén történelemhez dolgozták ki. Ebben az időszakban számos vitát is lebonyolítottak a történelemtanítás helyéről és szerepéről a különböző köztársasági és szövetségi intézményekben. Hasznos és gyümölcsöző viták voltak ezek, csakhogy a tanulságok gyakorlati felhasználására alig került sor. Különösen érdekes és fontos volt a szövetségi kormány mellett működő Iskola- és Tudományügyi Bizottság tevékenysége, amely a történészek és a köztársasági minisztériumi küldöttek fontos megbeszélése után már 1946-ban „megvitatta a nemzeti történelmi tankönyvek kérdését, melyekben az általános jugoszláv történelem keretében az illető népek nemzeti történelmére is külön figyelmet kell fordítani”<sup>2</sup>.

A történelemtanítás problémáira nagy figyelmet összpontosított az általános iskolai tanügyi dolgozók 1948 januári országos értekezlete az általános iskolai történelemtanításról. A történelemtanítás koncepciójának akkori szintjére rendkívül jellemző a vitaindító beszámoló szerzőjének, aki maga nem is volt történész, az az igyekezete, hogy meggyőzze hallgatóit: helytelen annak a dilemmának a felvetése, hogy mi a történelemtanítás feladata: a történelmi tények ismertetése-e vagy inkább a hazafiságra való nevelés. Ma ez a dilemma amennyire nevetséges, olyannyira hazug is, hiszen már annak idején sem a szakemberek, hanem a közoktatási bürokrácia vetette föl. A referens, természetesen, a bölcselkedéstől sem riadt vissza: „Nem fejleszthetjük a hazaszeretetet, ha ugyanakkor nem nyújtunk meghatározott tudást is, mint ahogyan

másrészt a tanulókbá plántált tudásnak a történelemtanítás alapvető célját — a hazaszeretet fejlesztését kell szolgálnia.”<sup>3</sup>

Ez a gyülekezet azt a problémát vizsgálta, hogy milyen viszonyban áll a szülőföld történelmi anyaga egy-egy köztársaságban a többi jugoszláv nép történelmi anyagával. A beszámoló síkra szállt az egyes népek történelmének külön tanulmányozása mellett a meghatározott korszakokon belül, hogy az anyagokat a lehető legszorosabban össze lehessen kapcsolni minden korszak keretében. Fontos feladatként jelölte meg, hogy a köztársasági oktatási programokat egyezményesen hozzák meg, nehogy az anyaköztársaság történelmi anyaga nagyobb túlsúlyt kapjon, mint amennyi indokolt lenne.

A beszámolóban kifejtett nézetek azonosak voltak az illetékes szervek akkori hivatalos álláspontjaival. Az Iskola- és Tudományügyi Szövetségi Bizottságban gondosan mérlegelték, hogy egyenletes-e az összes köztársaságok történelmi anyagának megoszlása a programokban, mert úgy vélték, ez az egyik legfőbb előfeltétele a történelemtanítás helyes irányvételének a szocialista hazaszeretet fejlesztése, népeink testvériségének és egységének elmélyítése felé.

Az oktatási programok megalkotói a nemzeti történelem megfogalmazásában a JKP eszmei platformjáról és a nemzetiségi kérdés megoldásának ezzel összehangolt gyakorlatából indultak ki. Ez az eszmei platform a régi Jugoszlávia népellenes megoldásai ellen folytatott harcban épült fel, gyakorlati végrehajtása pedig a népi forradalomban vette kezdetét. Ez az a politika, amelyet Tito oly egyszerűen és oly világosan fejtett ki A nemzetiségi kérdés Jugoszláviában a népfelszabadító harc fényében c. munkájában, amelyben, a többi között, a következőket mondja: „A Jugoszláv Kommunista Párt továbbra is harcolni fog az összes jugoszláv népek testvéri, szabad és egyenrangú közösségéért. Azonosan harcolni fog a nagyszerb hegemonisták ellen, akik a többi jugoszláv nép ismételt leigázására törekszenek, mint ahogyan felveszi a harcot azok ellen is, akik bármelyik imperialista hatalom érdekében megpróbálnak szakadást előidézni és ártani a jugoszláv népek testvéri egyetértésének”.<sup>4</sup>

Ennek a politikának a megvalósítása az oktatásban általában, és külön a történelemtanításban, alapvető és helyénvaló törekvés volt. A történelemtanárnak kötelessége volt a jugoszláv szocialista hazaszeretnek, népeink testvériségének, egységének és egyenlőségének ápolása. Történéseink, a tudósok és előadók számára egyaránt érvényes volt az a felelősségteljes feladat, amit Tito még 1948-ban állított történelemtudósaink elé: „Önöknek . . . nagyfontosságú a szerepük abban, hogy a nemzetiségi kérdés helyes megoldását semmi se zavarja meg hazánkban, abban, hogy a népeink közötti viszonyok még tovább fejlődjenek népeink egyre mélyülő kulturális és szellemi egységének irányában, s hogy mielőbb kiéljék magukat és eltűnjenek azok a különféle nacionalista jellegű fogyatékoságok, amelyek még mindig zavarják erőfeszítéseinket a szocializmus fölépítésében hazánkban.”<sup>5</sup>

A fentiekből egyértelműen következik az alapvető feladat, amely szerint a nemzeti történelemnek a mi iskoláinkban az összes jugoszláv népek történelméből kell állnia.

Hangsúlyoznunk kell a tényt, hogy ezt a helyes eszmét a tantárgy metodológusai sohasem dolgozták fel studiózusan, tudományosan és mélyrehatóan, nem képezte tárgyát a sokoldalú és pedagógiai rendszerességgel feldolgozott kutatásoknak, hanem csak mechanikusan elfogadták, s így a tantervek és programok készítői sokkal inkább a tézisek egyenlő mennyiségű megoszlásáról

gondoskodtak minden nemzeti történelem esetében, mintsem a tanulók hathatós tájékoztatásáról. Eközben teljesen háttérbe szorult a tanulók befogadóképességének kérdése is. Nem mérték fel figyelmesen, hogy hány történelmi tényt tud a tanuló egy óra keretében magába fogadni. E tekintetben még csak a kérdés tanulmányozását sem kísérelte meg senki, hogy annak eredményei alapján azután megfelelőbb megoldást találjon az összes jugoszláv népek egyenkénti történelmi örökségéből származó tények elosztásának matematikai harmóniájánál. Milyen nagy megterhelést jelentett ez a program megvalósítói és a tanulók számára, azt nem kell magyarázni. Az általános iskola tanulójának hat nemzeti történelmet kellett megtanulnia a legszükségesebb világtörténeti adatok mellett. Noha sokat beszélünk a tanulók tehermentesítésének fontosságáról, mindezek a követelmények megmaradtak a javított tantervekben és programokban 1959 után is, csupán a történelemórák számát csökkentették tetemesen. Az iskolareform keretében, 1959-ben ugyanis új tantervek és programok jelentek meg az általános iskolák számára. E dokumentumok közös alapelveit az Országos Tanügyi Tanács fogadta el 1958-ban, s ezek jelentéktelen változásokkal kerültek át a köztársasági programokba. A történelemtanítás tekintetében a legnagyobb változás abban nyilvánult meg, hogy a fő érdeklődési kör áttevődött a jelenkori eseményekre, a munkásmozgalom és a szocialista forradalom történetére, a távolabbi múlt pedig csak annyi helyet kapott, amennyi elkerülhetetlen volt. Az általános iskolákban a korai múltat a VI., az újkort a VII., az utolsó fél évszázad történetét, 1918-tól napjainkig a VIII. osztályban tanulják.

A közös alapelvek röviden felvázolják a történelemtanítás koncepcióját. Többek között kimondják: „Az anyagot nagyobb összefüggéseiben kell tárgyalni. Rámutatni az általános történelem jelentősebb eseményeinek alapvető mozzanataira, a nemzeti történelem fő eseményeit pedig valamivel részletesebben feldolgozni. A nemzeti történelemmel úgy foglalkozni, mint a jugoszláv népek történelmével, s a programot ismertette fel kell hívní a tanulók figyelmét minden népünk fejlődésének legjelentősebb mozzanataira, kiemelve a közös momentumokat főképpen abban a harcban, amelyet népeink a nemzeti függetlenségért folytattak.”<sup>6</sup>

A szövetségi dokumentumnak ezt a követelményét a köztársasági programok szószerint végrehajtották. A jugoszláv népek történelmének minél egyenletesebb tárgyalására való törekvés olyan erőteljes volt, hogy már ésszerűtlenségek is előfordultak. Így például a szerbiai program külön felhívja a figyelmet a krbavai csatára, amit a horvát program egyáltalán nem említ, vagy a szerbiai program említést sem tesz Cirillről és Metódról, jóllehet a szlovén és a többi köztársasági programban is találkozunk velük. Ebből a mechanikus arányosság-ból kiindulva, az iskolai és oktatásügyi kérdések tanulmányozásával foglalkozó szövetségi intézet elemzése megállapítja, hogy a nemzeti történelem anyaga, valamint az egyes köztársaságok és vidékek népeinek történelmi anyaga megfelelő arányban van képviselve minden köztársaság programjában.<sup>7</sup> Itt azonban meg kell jegyezni, hogy Vajdaság történelme a programban háttérbe szorult. Tartományunk XIX. és XX. századi politikai és művelődési története teljesen kimaradt. Emiatt a tanulók nem is érthetik meg a mai autonómia történelmi hátterét.

Érdeemes megemlíteni mint sajátos jelenséget a népfelszabadító harc történetéhez való viszonyulásban, ami első alkalommal Szlovéniában jelentkezett 1959-ben, hogy az oktatási program e köztársaság kevésbé ismert

sajátosságait is magába foglalta, s ilyen téziseket is felölelt: „A felszabadító front kialakulása és fejlődése, a roškai offenzíva, a kočevói gyűlés, a SNOS, a XIV. hadtest”, míg Szerbiában és a többi köztársaságban nem tapasztalható ilyen viszonyulás a népfelszabadító harc ottani ilyen sajátosságaihoz.

A jugoszláv népek története arányos megoszlásának kérdése állandó fő gondját képezi a szakmai és politikai nyilvánosságnak. Kitűnik ez a Szerbia területén használatos tankönyvek elemzéséből, amit dr. Bogumil Hrabak végzett el. Ez az elemzés hangsúlyozza: „A politikai kérdések közül, amelyek problémaként vetődhetnek föl, mindenekelőtt a nemzeti kérdést kell említeni. Ezzel elsősorban mint arányossági kérdéssel találkozunk. Mint ismeretes, a tantervek és programok nem egységesek az egész országra nézve, hanem köztársaságonként, sőt vidékenként is külön programokat dolgoznak ki a tananyag bővítésével és a szülőföld történelmének feldolgozásával. Iskolarendszerünknek ezt a pozitív oldalát a tantervekre és programokra vonatkozóan, ha nem értelmezzük vagy nem alkalmazzuk helyesen, a maga ellentétévé lehet fordítani, ami politikailag rendkívül ártalmas lehet. Ha az egyes jugoszláv népek múltját egy-egy történelmi időszakra vonatkozóan leszűkítjük néhány oldalnyi, sőt néhány sornyi terjedelemre, ebből a fiatalok nemcsak hogy téves következtetéseket vonhatnak le a kérdéses népek múltjának gazdagságáról és jelentőségéről, hanem a pontatlan történelmi ismeretek objektív veszélyét jelenthetik a lebecsülésnek, a nemzeti szolipszizmusnak és a sovinizmus különféle más formáinak. Az általános jugoszláv történelemből mindenképpen a programba kellene iktatni egy bizonyos minimumot, amikor az arányosságokról van szó.”<sup>9</sup>

A kifejtett álláspontokból láthatjuk, hogy a kritikus minden tankönyvre megjegyzéseket tesz, mert a többi nép történelmének tárgyalása a legtöbb esetben nem kielégítő. A szerző azonban ezekhez a megállapításokhoz mennyiségi elemzés útján jutott el, míg a szöveg minőségének elemzésébe nem bocsátkozott bele.

Az oldalak számbavétele különben is a hatvanas évek szokásává vált. Az oldalak száma alapján állapították meg leginkább, hogy melyik nemzet járt jobban vagy rosszabbul a tankönyvekben.<sup>10</sup> Az oldalszám a fő bizonyíték abban az elemzésben is, amit a JKSZ KB történelmi bizottsága dolgozott ki az általános iskolai VIII. osztályos tankönyvről, s amely megállapítja: „Nehéz lenne elfogadni az értékelést, hogy itt nincsenek komolyabb problémák, kiváltképpen amikor a macedón, a szlovén és a Crna Gora-i nép, valamint Bosznia-Hercegovina történelméről van szó. Mindenképpen elítélendő a jugoszláv nemzetiségekre vonatkozó anyag teljes hiánya is.”

Koncepcióbelileg még érdekesebb az a vita, ami 1964. április 25-én hangzott el a JKSZ KB történelmi bizottságának ülésén, noha ez sokkal inkább a történelemtudományra, mintsem a tanításra vonatkozott. Veljko Vlahović kijelentette: „Számomra nem az a lényeg, hogy mennyi helyet adunk a tankönyvekben az egyes nemzeteknek, hanem az, hogy melyik anyagot hogyan tárgyaljuk. Szemmel látható, hogy *bizonyos időszakokat egyik-másik népünk történelmének vonatkozásában minden nemzeti történelemben alaposabban fel kell dolgoznunk, mert tanulságosak, mert a történelmi események bőségesebbek, mert megadják a társadalmi folyamatok rajzát, s mert a többi nép múltjával is kapcsolatban állnak.* E tekintetben meg kell szabadulnunk a nemzeti korlátoktól, inkább a tudományt, a tudományos módszereket kell követnünk, hogy a fiatalok, a nemzeti történelemmel való ismerkedés útján megértsék a szélesebb



társadalmi folyamatokat. Össze kell kapcsolnunk a társadalom érdekeit, hogy minden nép a maga történelmét ne a többi jugoszláv nép történelmétől, és általában a világtörténelemtől elszigetelten fogja fel, hanem szoros összefüggésben a társadalmi, politikai, gazdasági és történelmi eseményekkel.”<sup>11</sup> Úgy véljük, ezek a gondolatok ma is útmutatóul szolgálhatnak mind a programkészítőknek, mind a tankönyvíróknak.

Az alkotmányfüggelék kidolgozásának időszakában a nyilvánosság előtt kifejezésre jutottak másfajta elképzelések is, eltérőek azoktól, amelyek csak a matematikai arányosságokkal törődtek a jugoszláv népek és nemzetiségek történelmének feldolgozásában. Ezek főként azokban a vitákban nyilvánultak meg, amelyek a szlovén, a horvát és a macedón általános iskolai tantervek és programok módosításával álltak kapcsolatban. Így például a Szlovén SZK területén működő általános iskolák történelmi tanterv- és programtervezetében, a történelemtanítás céljaira vonatkozólag, a többi között az áll, hogy e tantárgy keretében: „. . . külön is ismertetni kell a szlovén nép történelmi fejlődését a jugoszláv népek sorában, és ismertetni e fejlődés sajátosságait — ismertetni kell a legfontosabb eseményeket a népfelszabadító harcból, továbbá a jugoszláv népek, és külön a szlovén nép szocialista építésének időszakából — ismertetni kell a jugoszláv népek szoros kapcsolatát a történelmi fejlődésben, és együttélésük szükségességét . . .”<sup>12</sup>

Ennek a tantervnek és programnak az alapkonceptiója a szlovének történelméből indul ki, és ehhez kapcsolja a többi jugoszláv nép történelmének adatait. Példaként említsük meg az eljárást a népfelszabadító harc feldolgozásában. Az erre vonatkozó anyag két egyenlő részre oszlik. Az első a teljes jugoszláv NFH történetét, a második pedig a szlovéniai NFH eseményeit tárgyalja. Az 1959-es programban kinyilvánított elv itt tehát már teljes mértékben érvényesül. A szlovén NFH egyenrangú tárgykör lett a teljes jugoszláv NFH általános ismertetésével.

A horvátországi tanterv és program megreformálása után a hangsúly szintén a horvát történelemre tevődött át, és erre épül a többi jugoszláv nép történelmének ismertetése. Hangsúlyozzák: „A történelemtanítás célja az általános iskolákban, hogy a tanulók megismerkedjenek az emberi társadalom, külön a horvát és a többi jugoszláv nép múltjának legjelentősebb eseményeivel, s hogy megértsék a történelmi fejlődés törvényszerűségeit. A történelem tanításával a tanulóknál fejleszteni kell a szeretetet saját népe és a többi népünk iránt, meg kell értetni népeink és nemzetiségeink közös érdekeit, és kapcsolatuk szükségességét a szabadságért és függetlenségért vívott harcban, meg kell értetni az együttélés feltétlen szükségességét a Jugoszláv SZSZK egyenrangú szocialista öngazgatású közösségében.”

A történelemtanítás feladatairól szólva elsőként annak szükségét emeli ki, hogy: „A tanulóknak meg kell adni az alapismereteket a legfontosabb történelmi eseményekről, kulturális vívmányokról és a legjelentősebb egyéniségekről a horvát nép, a többi jugoszláv nép és más népek történelméből, melyeknek nagyobb hatásuk volt a nálunk és a nagyvilágban végbement történelmi eseményekre.”

Ezek az eszmék valóra is váltak a program konkrét témáiban és téziseiben. A XII—XV. századi horvát történelem anyagára például megközelítőleg azonos óraszámot irányoztak elő, mint a többi jugoszláv nép anyagának feldolgozására (5:7).<sup>13</sup>

1971 decemberében megjelent az általános iskolai oktatási program Macedóniában is. Ez ugyancsak a macedón nép történelmének feldolgozására helyezi a hangsúlyt, de ennek keretében tájékoztatást nyújtanak a többi jugoszláv nép múltjáról is. Ilyen irányt szabnak a történelemtanítás céljai, amelyeket a következőképpen fogalmaztak meg a programban:

„A tanulókkal ismertetni kell a macedón nép, valamint a többi jugoszláv nép és nemzetiség múltját, hogy kifejlődjön bennük a szeretet saját népük és a baza iránt, a büszkeség, hogy ehhez a néphez tartoznak;

— a tanulóknak fel kell figyelniük az alkotó erők fejlődésének, a fennmaradásért folytatott harcnak, az egyéniségeknek és a macedón nép szabadságának értékeire az elmúlt századokon át;

— meg kell érteniük a jugoszláv népek és nemzetiségek szoros kapcsolatának szükségszerűségét a szabadságért és függetlenségért folytatott harcban, valamint az öngazgatású szocialista társadalom mostani építésének nagy fontosságát; fejleszteni kell szeretetüket e társadalom iránt, és készségüket, hogy őrizzék és megvédjék ezt a társadalmat.”<sup>14</sup> Ezekhez a célokhoz következetesen tartják magukat a program tézisei is, amelyek „a macedón nép történelmének és a jugoszláv népek legújabb történelmének tanulmányozására” helyezik a hangsúlyt.<sup>15</sup>

E három program tézisei alapján nyilvánvalóvá válik, hogy az újabb oktatási programok már nem tartják magukat a matematikai összhang eszméjéhez, ahhoz az elképzeléshez, hogy az anyagban egyenrangúan kell feldolgozni az összes jugoszláv népek történelmét, hanem egy olyan koncepció kidolgozásához láttak hozzá, amelyben hangsúlyt kap a nemzeti önérdek, de ehhez az anyaghoz szervesen kapcsolódnak a többi jugoszláv nép történelmének adatai, és különleges szerephez jut a jugoszláv közösséghez való tartozás érzetének fejlesztése. A húszéves gyakorlathoz és a korábbi kitartó igyekezethez képest ez egészen új út, ami azonban teljességében nézve nem eléggé ismert és megokolva sincs eléggé a nyilvánosság előtt, márpedig a kételkedés, a nem megértés, a türelmetlenség rendszerint épp a tájékoztatatlanság következménye. Toleráns véleménycserére, kölcsönös tájékoztatásra van tehát szükség; jobban meg kell ismernünk egymás munkamódszereit a testvériség és egység tudatának, a közösségünkhöz való tartozás és ragaszkodás érzetének fejlesztésében a történelemtanítás által. Minden szakértekezletnek ezt a célt kell szolgálnia, s ez az elemzés is ezt igyekszik előmozdítani.

Vitathatatlan a tény, hogy a jugoszláv népek történelme egyenlő arányú ismertetésének koncepciója az oktatásban szinte legyőzhetetlen akadályokba ütközött. Ennek a törekvésnek a megvalósítása során, az adott óraszám mellett a történelem mint nevelő célú tantárgy sokat veszített hatékonyságából. Ezért nem is csodálkozhatunk azon, hogy néha igen pesszimistikus értékeléseket kapunk az illetékes tudósok és előadók részéről. Mirjana Gros írja: „A történelem nemrégiben még a lomtárba volt hajítva. Csupán a legújabb kornak biztosítottak a technokrata szemlélet keretében meghatározott helyet. Mi több, még a legújabbkori történelmet is egy egész sor szakiskolában a munkásmozgalomra szűkítették le. A szocialista gondolat fejlődését és a NFH-t erőszakkal kitéptük a nemzeti történelem természetes talajából. Világos, hogy a teljes történelmi örökség szerepének és jelentésének nem megértése, vagyis az elmúlt korok és az emberi lét minden területe értékelésének elmaradása súlyos politikai következményekkel járt. A történelmi örökség iránti egyre növekvő érdeklődés légkörében sok fiatal ember már-már úgy

érezte, hogy a népfelszabadító harc valamiféle *idegen test* a horvát történelmen kívül, ahelyett, hogy azt tekintették volna a történelmi hagyományok egyik legcsodálatosabb jelenségének. Mindenki számára ismeretes, hogy a történelem gyakran csak olyan tantárgy volt, amelyet tolerálni kellett, s mellékes szerepet tulajdonítottak neki a jelenkori fiatal nemzedék megformálásában.”<sup>16</sup>

Az utóbbi időben olyan vélemények hangzanak el, hogy jobban ki kellene hangsúlyozni a nemzeti sajátosságokat a NFH fejlődésében. Metod Mikuz véleménye szerint meg kellene követelni, hogy „előbb mindenkinek a maga népe körében kellene tanulmányoznia a felkelés, a partizán katonaság és a néphatóságok kialakulását és fejlődését, és csak azután hozzálátni a közös vonások és az esetenkénti sajátosságok kiderítéséhez”<sup>17</sup>

Hogy azonban ez módszertanilag, tudományos szempontból és politikailag mennyire nem egyszerű kérdés, azt épp az ellenvélemények mutatják. M. Strugar a Történészek Crna Gorai Egyesületének álláspontjaként kifejti, hogy az ó- és a korai középkort egységes történelemkönyvben kellene tárgyalni, mivel ezekre vonatkozólag nincsenek nagyobb problémák és különbségek a magyarázásban, majd így folytatja: „Ugyanilyen okoknál fogva az a véleményünk, hogy ésszerűbb lenne, ha mind a közép-, mind az általános iskolák befejező osztályai számára is egységes tankönyvünk lenne. Hiszen az első világháború, majd a két háború közötti események és a népi forradalom időszaka olyan periódus, amelyben népeinknek közös a múltja. Amíg a harcok folytak . . . csak a jugoszlávság eszméje élt, épült a történelem, illetve egy ország és minden népe történelmének egy része, melyeknek abban az időszakban közös volt a sorsuk. Csak később kezdtük ezt az időszakot köztársaságokra bontani, amit most érzünk a legjobban, s veszekedni azon, hogy ki kinek a hőse, kihez melyik offenzíva tartozik. Értelmetlenek azok a viták is, amelyek arról folynak, melyik köztársaságnak kellene elismerni a tényt, hogy ott dördült el az első puska! Ilyen álláspontok alapján javasoljuk az egységes tankönyv kidolgozását. Ezeket az álláspontokat azonban mások nem fogadták el, hanem abban maradtunk, hogy minden köztársaságnak megvan a maga programja és történelemkönyve, amire az alkotmányos rendelkezések is feljogosítják őket.”<sup>18</sup>

Az említett problémákon kívül (a jugoszláv népek történelmének tanítási koncepciójáról) az elmúlt időszakban felmerült a jugoszláv nemzetiségi történelmek tanítási koncepciójának kérdése is. Senki nem vonta kétségbe a nemzetiségek alkotmányos jogát nemzeti kultúrájuk önálló fejlesztésére, e jogok gyakorlati megvalósítása azonban számos elméleti és jogi természetű megoldást követelt. Ebből eredően a nemzetiségi történelmek tanítása kérdésének is megvan a maga története, amit ugyancsak összefoglalunk röviden, hogy ez által is hozzájáruljunk e fontos probléma megoldásához.

Már a tanügyi dolgozók említett országos értekezletén, 1948-ban is szó esett a történelemtanítás programjának kérdéséről a nemzeti kisebbségek iskoláinak vonatkozásában. A fő beszámoló kiemelte, hogy „ebben a kérdésben egységes álláspontot kell elfoglalni az egész országban. A nemzeti kisebbségeknek a JSZNK népeinek történelmét kell tanulniuk, melyekbe ők is belefoglaltnak mint a JSZNK polgárai, és tanulniuk kell saját kisebbségi történelmüket is Jugoszlávia földjén, amelynek alkotó részét képezik, *nem pedig a hazánk határain kívül eső egykori anyaország népeinek történelmét*. Mint minden más népünknek, a kisebbségnek is megvan a maga múltja, azokra a vidékekre való letelepedésük óta, amelyen jelenleg is élnek, léteznek saját

nemzeti, harcos, szabadságszerető hagyományaik, melyeknek szintén kifejezésre kell jutniuk a történelemtanítás irányzatában, s amelyeken ugyancsak kifejleszthető a fiatal nemzedékek patriotizmusa.”<sup>19</sup>

Vajdaságban már 1946-ban elkészült a magyar tannyelvű iskolák oktatási programja. Szerzője, Löbl Árpád megpróbálta a történelmet Vajdaság történetén át felvázolni, de mivel ez a terület 1918-ig Magyarországhoz tartozott, a történelem is nagyrészt ehhez az országhoz kötődött. Noha a programnak jó eszméi voltak, megfelelő tudományos anyag hiányában nem lehetett megvalósítani, s a program vajdasági jellege nem jutott kifejezésre. A nemzetiségi tannyelvű iskolákban 1950-ig Vajdaság területén a nemzetiségi történelmek elemeit is feldolgozták. 1951 elején azután a vajdasági nemzetiségi tannyelvű iskolák irodalom és történelemszakos tanárai részére összejövetelt tartottak. Ezen fölolvasták a közoktatási minisztérium új rendeletét a nemzetiségi tannyelvű iskolákban folyó anyanyelv- és történelemtanítás programjaira vonatkozólag. Közölték, miszerint a határozatot az az óhaj váltotta ki, „hogy polgáraink ne differenciálódjanak a különféle tartalmak tanulásával a középiskolákban, hanem hogy az azonos tartalmak révén egyforma nevelési célokat érjünk el, a jugoszláv szocialista hazaszeretet fejlesztése és megszilárdítása irányában”. E határozat kimondására nagy hatással voltak a rossz viszonyok hazánk és a szomszédos tájékoztatóirodás országok között. A határozat kiemelte, hogy a jugoszláv patriotizmusra való nevelés, annak fejlesztése terén a kisebbségi iskolák „nagyon szerény eredményeket értek el és adtak.”<sup>20</sup> Egészen 1961-ig a történelmi programokban nem is találunk anyagot a nemzetiségi történelmekből. Ebben az évben azonban a Tanügyi Tanács kiegészítő koncepciót fogadott el a nemzetiségi tannyelvű iskolák oktatási programjaira vonatkozóan. Ebben kimondták: „A nemzeti kisebbségek tagjainak iskoláiban a történelemtanítás köztársasági tantervek és programok szerint folyik, de azokat ki kell egészíteni a kisebbségek nemzeti történelmének anyagával.

A kiegészítő anyag célja, *hogy a tanulók megismerkedjenek nemzeti múltjuk legfontosabb eseményeivel*, beépítve a jugoszláv népek történelmi eseményeinek szélesebb keretébe, mellyel az ő történelmük is kapcsolatban áll, s azzal, hogy az anyagot szinkronizálni, időbelileg egyeztetni kell a jugoszláv népek történelmét tárgyaló oktatási program anyagával.

A történelmi múlt feldolgozásával a szinkronizáció elve alapján kapcsolatba hozzuk és kiemeljük azokat az eseményeket és társadalmi viszonyokat, amelyek a fejlődés meghatározott szakaszaiban a mi népeinket és a szomszédos népeket is a legjobban foglalkoztatták a történelmi események és mozgások keretében. Eközben szem előtt kell tartani azokat a mozzanatokat, amelyek történelmileg összekapcsolták őket, de rá kell mutatni az alapvető ellentmondásokra is, amelyek a társadalom előrehaladásáért folytatott közös harcban jutottak kifejezésre e népek életében a történelem folyamán.”

A nemzetiségi történelmek tanításának ez a felfogásmódja számottevő előrelépést jelent általában is a történelemtanítás koncepciójában, és kifejezője öngazgatású társadalmunk további demokratizálódásának, a nemzeti egyenrangúság további elmélyülésének. Többé már nem a nemzetiség helyi jellegű történelmi anyagáról van szó, hanem arról, hogy a tanulók megismerkedjenek a maguk nemzeti történelmének legfontosabb eseményeivel.

E koncepció szellemében a Prosvetni glasnik SRS 1961-ben jelentette meg a román, a szlovák és a magyar tannyelvű iskolák számára a történelemoktatás tantervét és programját, s ezekben az iskolákban ma is ennek alapján

folyik a tanítás. A Szerb SZK Közoktatási Intézete néhány évvel ezelőtt hozzálatott az általános iskolai történelemtanítás újabb programjának kidolgozásához, amelyben a köztársaság minden iskolája számára előíranyozná a nemzetiségi történelmek feldolgozását, ez az újszerű és érdekes kísérlet azonban mindeddig nem valósult meg, mert egészében is gyökeres változások várhatók a tantervek és programok tekintetében.

Párhuzamosan a társadalmi viszonyok általános demokratizálódásával és humanizálódásával öngazgatású szocialista közösségünkben természetesen továbbfejlődtek, tökéletesedtek a nemzetiségek iránti álláspontok is. 1971 októberében a művelődési akciók szerbiai kongresszusán eléggé világosan kifejezésre jutott a JKSZ álláspontja a nemzetiségek helyzetével kapcsolatban. Itt megállapítást nyert: a nemzetiségek csak úgy fejleszthetik szabadon nyelvüket és kultúrájukat, ha kifejezésre juttatjuk nemzeti sajátosságait Jugoszlávián belül és fokozzuk együttműködésüket anyanemzetükkel. Kultúrájuk csak így emelhető ki a maguk néphagyományainak rezervátumából, ami elszigeteli őket, s épp ezért gyöngve védelmet nyújt az asszimilálódás ellen. Meg kell könnyíteni, hogy a nemzetiségek zavartalanabban fejleszthessék saját kultúrájukat, mint nemzetük kultúrájának részét, hiszen ők maguk is részei annak a nemzetnek, s ugyanakkor létre kell hozni az anyagi és társadalmi feltételeket ahhoz is, hogy ezek a nemzetiségi kultúrák, mint Szerbia és Jugoszlávia kultúrájának részei fejlődjenek és érvényesüljenek...

A JKSZ internacionalista politikáját minél előbb következetesen és megfelelő módon érvényre kell juttatnunk minden történelemoktatási programban. Ezért úgy tűnik, bizonyos módosításokkal az egész országra vonatkozóan el lehetne fogadni azt, amit a Vajdasági Kommunista Szövetség értekezletén hangsúlyoztak:

„Síkra szállunk az oktatási rendszer egysége mellett a tartományban, az oktatás és a nevelés egységes eszmei alapja mellett az internacionalizmus alapján és tekintettel minden nemzetünk és nemzetiségünk munkásosztályának és dolgozóinak történelmi érdekeire és szerepére. *Ennek megfelelően a tanterveket és programokat úgy kell összeállítani, hogy minden gyermek és ifjú meghatározott, jelentős mértékben megismerkedjen valamennyi népünk és nemzetünk történelmi múltjával és vívmányaival, különösen amikor fejlődésük szocialista időszakáról van szó.* Ugyanakkor az oktatási programokban és a nevelés folyamatában kifejezésre kell juttatni mindazokat az elemeket, amelyek a nemzeti öntudatot és kulturát affirmálják, és az anyanyelven folyó oktatással valósulnak meg.”<sup>21</sup>

Az eddigi fejtegetésből láthatjuk, hogy a történelemtanítás különféle koncepcióit hihetetlen egyoldalúság jellemzi. A legnagyobb figyelmet mind ez ideig az egyes jugoszláv nemzetek és nemzetiségek történelmének részarányosságai kérdésére fordítottuk, s ugyanakkor háttérbe szorítottunk, vagy egyáltalán fel sem vetettünk egy sor más kérdést, amelyek pedig épp ennyire fontosak e tantárgy oktatása és nevelőhatása szempontjából. Ezért, amennyire ennek az elemzésnek a keretei megengedik, a továbbiakban rámutatunk néhány ilyen kérdésre, hogy vitára, állásfoglalásra serkentsük az érdekelteket. E kérdések megvitatásában nyilvánvalólag részt kell vennünk nekünk is, akik az oktatási programok gyakorlati megvalósításán fáradozunk, hiszen hozzá-

járulhatunk jobb megvilágításukhoz, s ezzel növelhetjük tantárgyunk oktatási és nevelési hatékonyságát.

Az egyik legsarkalatosabb, s egyben az egyik legelhanyagoltabb felfogásbeli kérdés tantárgyunkkal kapcsolatban annak a követelménynek a kérdése, amelyet a történelemtanítással kapcsolatban állítanak elénk az első és másodfokú iskoláztatásban. Uralkodónak mondható az a vélemény, hogy a történelemtanítással úgyszólván teljes mértékben biztosítani lehet az ifjúság marxista képzettségét. Amikor egy-egy különleges alkalommal a társadalmi közvélemény arra a megállapításra jut, hogy a tanulók eszmei képzettségével valami nincsen rendben, akkor mindenekelőtt a történelemtanítás hatékonyságát kifogásolják, és a leggyakrabban az oktatási programok hiányosságaira, a megfelelő tankönyvek hiányára mutatnak rá. Az ezzel kapcsolatos elemzések ilyenkor a programokat és tankönyveket rendszerint nem teljes egészében értékelik, hanem csak azokat a hiányosságokat mutatják ki, amelyeket az adott politikai pillanat tesz időszervé. A történelmi programoknak és tankönyveknek, jóllehet már eddig is igen nagy fejlődésen mentek át, kétségtelenül egy egész sor módszertani, szakmai és eszmei hiányosságuk van, de figyelembe kell venni, hogy ezek történelmileg feltételezettek, s hogy a társadalom viharos fejlődése során igen gyorsan elévülnek, kiváltképpen ha előzőleg a legfontosabb felfogásbeli kérdéseket sem tisztáztuk. De mégha a történelmi programok és tankönyvek a legideálisabbak lennének is, hatótávolságuk mindenképpen korlátozott. A történelem mint oktatói-nevelői tantárgy nagy lehetőségeket kínál a marxista nevelésre, de csak az összes tantárgyak együttes hatásában, az egész iskolarendszer keretében. A marxista nevelés koncepcióját viszont, elvileg bármennyire is világosak a követelmények, még mindig nem vittük be minden tantárgyba, a képzés és nevelés minden formájába; még megközelítőleg sincsenek konkrét megoldások, megfelelő szervezési és módszertani eljárások. A történelem tehát csupán az egyik olyan tantárgy, amelynek elő kell segítenie az ifjúság marxista nevelését, de hatékonysága, végső soron, az egész iskolarendszer hatékonyságán múlik.

A történelemtanításban, és a többi tantárgy esetében valószínűleg ugyanez a helyzet, nem tisztáztuk felfogásbelileg az oktatói-nevelői követelmények differenciálódásának problémáját sem, az iskola arculatától és a tanulók életkorától függően.

Az általános iskolákban és a különféle képesítést nyújtó másodfokú iskolákban úgyszólván minden programunk azonos követelményeket állít a történelemtanítás elé, függetlenül az iskola fokától és a történelem helyétől az adott oktatási rendszerben. A különbségek csupán a tények mennyiségi adagolásában nyilvánulnak meg, nem pedig a magyarázás minőségében — vagyis az előadás mélységeiben és általánosításaiban, ami a tudomány és a tantárgy velejét jelenti. Így azután abba a lehetetlen helyzetbe kerülünk, hogy az elemi iskolai tanulóktól a tantárgy legárnyaltabb általánosításait is számon kell kérnünk, mint amilyen az összes fontosabb történelmi folyamatok, jelenségek és események törvényszerűsége és alapvető jellemvonása az emberiség egész múltjában, s mindezt olyan színvonalon, ami még a középiskolai tanulónak is roppant sok nehézséget okoz. Az elemi iskola tanulójától megköveteljük tehát majdnem mindazt, ami tantárgyunkban a legfontosabb, csak kevesebb tényismerettel, noha ez inkább csak megnehezíti a lényeg megértését. Véleményünk szerint a történelemtanítás koncepciójának ez az egyik legfőbb problémája, és ennek inadekvát megoldása az egyik legalapvetőbb

oka a történelemtanítás nem kielégítő hatékonyságának. A követelmények mérsékeltsége, valamint a realizmus a tanulók lehetőségeihez és az iskola arculatától függő életigényeikhez viszonyítva, mindez nem jellemzi oktatási programjainkat. Ezért ennek a kérdésnek a megoldásában meg kell szabadulnunk mindenfajta szakmai begubózástól, de mindenfajta megalomániától is, s csak a tanulók tényleges szükségleteire és öngazgatású demokratikus szocialista társadalmunk igazi érdekeire szabad tekintettel lennünk.

Oktatási rendszerünkben nem vitattuk meg kellőképpen az általános és a nemzeti történelem anyagának minőségi és mennyiségi viszonyát sem. Valamilyen hagyomány szerint a nemzeti megújulások korára vonatkozólag például úgy vélekedünk, hogy az elemi iskolában a nemzeti történelem anyagának kell túlsúlyba kerülnie, mintegy fölébresztve a gyermekekben a nemzeti érzést. Sehoh sem vitattuk meg korábban, hogy a történelemtudomány gazdag tárházából mely kérdések a döntőek az emberi társadalom fejlődése fő irányvonalának megértése szempontjából, s hogy az egyes korok és népek történelméből mely anyagok nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy megértsük ennek a fejlődésnek a sajátosságait is, ami feladata lenne a történelemnek mint tudománynak. És mivel ezt a problémát nem tisztáztuk a történelemtanítás koncepciójában, örökösen a két véglet: a szociologizálás és sablonizálás, valamint a dialektikus materializmus között ingadozunk. E két végletes megoldás persze egyaránt veszélyes, és egyik sem segítheti elő, hogy a társadalmi követelményekkel összhangban neveljük gyermekeinket. Véleményünk szerint az általános történelem elhanyagolása egyetlen iskolában sem lehet indokolt, arculatára és fokára való tekintet nélkül. Csupán az általános és a nemzeti történelem tartalmának tudományosan megalapozott aránya biztosíthatja a programban az összemberi közösség részét képező társadalmunk fejlődésének helyes megértését, csak ez biztosíthatja a tanulók igazi marxista irányvételét, s csupán ez segítheti elő ifjúságunk internacionalista szellemben való nevelését.

Elméletileg nem tisztáztuk, s a programban még kevésbé oldottuk meg helyesen a régebbi és az újabb történelem viszonyát. A polgári történelemtanítással ellentétben, amely osztály-politikai okokból elhanyagolta az újabbat, mi az utóbbi oktatási programokban háttérbe szorítottuk a régi történelmet, és indokolatlanul átváltoztattuk iskoláinkban történelmi szociológiává, amelyet egyes történelmi eseményekkel példázunk. Egyoldalúan úgy érezzük, hogy az újabb eseményeknek nagyobb a nevelőhatása. Ez alól persze kivételt képez új történelmünk (a NFH és a szocialista építés), amelynek tanulmányozását nemcsak a történelemtanításban, hanem a társadalmi tudományok más tantárgyai és az iskolán kívüli tevékenységek különböző formái révén is intenzívebbé kell tennünk. Gyakran szem elől tévesztjük, hogy a történelemtanításban az anyag tolmácsolása fontosabb, mint maga a konkrét tartalom. Tantárgyunk nevelőhatása a régi történelem anyagán is elérhető, az emberi társadalom fejlődésének teljes képét pedig csak úgy alkothatjuk meg, ha teljes egészében áttekintjük a társadalom történetét. Ezért semmivel sem indokolható, hogy egyes szakiskoláinkban a történelem tanítása a francia forradalom magyarázásával kezdődik, hiszen egyes alapvető történelmi fogalmakat és folyamatokat épp a régi történelem anyagával lehet a legkönnyebben megértetni a társadalmi viszonyok egyszerűsége, a társadalom osztálytagozódottságának nyilvánvalósága révén. Más lapra tartozik az arányok helyes

mérlegelése, aminek összhangban kell lennie az iskola fokával és arculatával, valamint a társadalom követelményeivel.

A történelemtanítás koncepciója szempontjából rendkívül fontos a gazdasági, a szociális, a politikai és a művelődési történelem megfelelő arányba állítása. Ez a kérdés világos a történelemtudomány számára, amely Marxnak a társadalmi alapra és fölépítményre vonatkozó tételéből indul ki. A történelemtanítás módszertanában azonban ez a kérdés nincs konkrét formában feldolgozva, s ezért az oktatási programokban, a tankönyvekben, de különösen az előadói gyakorlatban e tekintetben elég sok a tévelygés. Az egységes történelmi folyamatnak gyakran túlhangsúlyozzuk a gazdasági, szociális vagy politikai és művelődési összetevőit. Joggal kifogásoljuk a polgári történelemtudományban és tanításban a politikai események iránti túlzott figyelmet, másrészt pedig a gazdasági és szociális mozzanatok ignorálását. Viszont nem, ritka jelenség, hogy a mi programjaink és tankönyveink, de még inkább az előadói gyakorlat csupán a gazdasági tényezőket hangsúlyozza, ami a vulgáris ökonomizmus, a történelmi jelenségek és folyamatok sablonizált tolmácsolása felé vezet, márpedig ez ellentétben áll a társadalmi fejlődés marxista értelmezésével. Oktatási programjaink és tankönyveink az utóbbi években egyre nagyobb figyelmet fordítanak a művelődés történetére, ami pozitív jelenség. E tekintetben is hiányzik azonban a probléma felfogásbeli egységesítése — nem tisztáztuk, mit kell a művelődés történetéből átvinni a történelemtanításba, és mi e tekintetben a többi tantárgy feladata. A részletek felsorakoztatása a kultúra különböző ágazataiból: az irodalomtudományból, a művészettörténetből, a filozófiából nagyon megterheli a tanulókat, s nem segíti elő a kultúra mint társadalmi jelenség megértését. A kultúra szűkebb területeiről más tantárgyak adnak részleteket, s így az egyszerű művelődéstörténeti adatok regisztrálása a történelemtanításban csak ismétlés, mégpedig a tudományos tolmácsolás alacsonyabb szintjén. Véleményünk szerint a történelemtanításban csupán a kultúra társadalmi vonatkozásaival kellene foglalkozni, kapcsolatban a gazdasági, szociális és politikai alappal, s kizárólag azért, hogy sokoldalúbban és tudományosabban megmagyarázhassuk a kulcsjellegű társadalmi jelenségeket és folyamatokat. A különben is bőséges anyag mesterséges toldozgatása és bővítése a kultúrtörténeti tényekkel, és pedig leginkább azokkal, amelyekkel a tanulók ugyanis találkoznak más tantárgyak keretében, ésszerűtlen és keserves vállalkozás. A gazdasági, szociális, politikai és művelődési vonatkozású történelmi adatok megfelelő arányba való állítása mind a kérdés eszmei-tudományos jelentőségénél fogva, mind a tanítás gyakorlata szempontjából roppant fontos, mert a probléma megfelelőbb megoldásával a történelemtanítás oktatói-nevelői hatása jelentősen megnövekedne.

Ugyancsak fontos felfogásbeli kérdés a történelmi periodizáció alkalmazásának kérdése az általános és középiskolai oktatásban. Tanterveink és programjaink e tekintetben sem következetesek. A kérdés tudományos magyarázatához nyilvánvalóan csak úgy juthatunk el, ha a történelem ó, közép és újkorra való megszokott felosztását összekapcsoljuk a társadalomalakulatokról szóló marxista tanítással. Az ilyen felosztástól való elkülönülés a történelmi idealizmusba vagy a vulgáris ökonomizmusba vezet. Mégis léteznek még olyan programjaink, amelyek kizárólag a társadalmi-gazdasági alakulatok szerint vezetik le a történelmi folyamatokat, s így a tanulók tudatában téves kép alakul ki az emberi társadalom egyenes irányú fejlődéséről.



Még nagyobbak a periodizációs problémák a magunk nemzeti történelmében. Részint a kérdés tudományos feldolgozásának hiánya, részint pedig az általános és a nemzeti történelem egyidejű tárgyalásának követelménye miatt történelmünk egy-egy fejezetét mechanikusan illesztjük be az összeurópai fejlődés korszakaiba. Emiatt nem tudunk áttekintést nyújtani népeink fejlődési sajátosságairól, illetve a fejlődési problémák egészen leegyszerűsödnek.

A történelemtanítás egységes felfogására nagyon kedvezőtlenül hat továbbá, hogy népeink történelmi fejlődésének számos nagyfontosságú kérdését még mindig nem dolgoztuk fel tudományosan. Ezek közé tartozik a jugoszláv nemzetek és nemzeti kultúrájuk kialakulásának kérdése.

Erre vonatkozólag, csekély kivétellel,<sup>22</sup> nem rendelkezünk komoly történelmi tanulmányokkal. Ezért a történelemtanításban erre a fontos jelenségre is csupán az ismert marxista tételeket alkalmazzuk, kiegészítve a nemzeti mozgalmak fejlődésére vonatkozó egyes tényekkel. Bennünket itt most csak a kérdés felfogásbeli vetülete érdekel. A mai jugoszláv népek fennállásának tényéből kiindulva mi ezt az állapotot mechanikusan átvisszük a múltba, figyelmen kívül hagyva a tényleges történelmi fejlődést. Programjainkban így felsorakoznak a témák: a szerbek, vagy a horvátok, vagy a szlovénok vagy a macedónok a korai feudalizmusban — és egyetlen utalás sincs arra, hogy itt nem a mai nemzetekre gondolunk. Véleményünk szerint épp ez képezi egyik logikai forrását a nemzeti romanticizmusnak a történelemtanításban, ami nemcsak hogy tudománytalan, de politikailag ártalmas is, mivel a nemzetekről és a nemzeti problémákról kialakult fogalmak a tanulóknak a végsőig statikusak. E probléma felfogásbeli tisztázása és tudományos feldolgozása elősegítené, hogy a történelemtanítással még hatásosabban ápoljuk a nemzeti türelmességet, a szocialista hazaszeretetet és az internacionalizmust.<sup>23</sup>

A tisztázatlan kérdések közé kell sorolnunk a teljes egészet képező világtörténelmi folyamatok átfogásának problémáját is. A tudományban és a tanításban is ma az az álláspont van túlsúlyban, amelyet európa-centrizmusnak neveznek. Általános történelemnek az európai országok, pontosabban a dél-, nyugat- és középeurópai országok történelmét tekintjük. Jóllehet ezek a területek valóban döntő jelentőségűek a modern civilizáció kialakulása szempontjából, s noha itt a klasszikus társadalmi fejlődés minden ismert társadalmi rendszere előfordult, e területek történelme mégsem azonos a teljes világegyteljességgel. Ázsia, valamint Afrika és Amerika népeinek szintén nagy a hozzájárulása a civilizáció és a kultúra világegyteljességéhez, nagy volt az ókorban, és ma is nagy. Ezek a népek sajátos történelmi fejlődésen mentek át, ennek ismerete gazdagabbá teszi a történelemtudományt, és lehetőséget nyújt a legfontosabb világtörténelmi folyamatok mélyrehatóbb és sokoldalúbb vizsgálatára. Tudománytalan, ésszerűtlen és indokolatlan, hogy a világ e részeinek gazdag történelméből semmit nem mutatunk be a történelem tanításában azon a felületes és sematikus képen kívül, amit a régi keleti népekről és országokról mondunk. Ilyen történelemtanítási koncepcióval azt a téves benyomást keltjük a tanulóknak, mintha Ázsia és Afrika népeinek fejlődésében valamiféle folytonossági hiány keletkezett volna a régi görög-római korszak és a garmatosító hódítások kezdete között. Nyilvánvaló, hogy ezzel a gyakorlattal szakítani kell, és pedig nem e kontinensek mai szerepe miatt, hanem tudományos és pedagógiai okokból. Az európai központú koncepcióval való szakítás azonban igen nagy változásokat követel meg az általános történelem tanításának tervezésében. A legrosszabb megoldás mindenesetre az lenne, ha az

általános történelem mai bőséges anyagához újabb részleteket adnánk hozzá az ázsiai és afrikai népek történelméből. Ezzel csak újabb terheket rónánk a tanulókra, s csupán a történelemtanítás különben sem kielégítő hatékonyságát csökkentenénk. Annyi bizonyos, hogy a történelemtanítás ma már nem állhat a részletes világtörténelmi események és az egyes „történelmi” népek nagyobb eseményeinek időrendi felsorolásából. Kénytelenek leszünk a leg-reprezentatívabb események megválogatására szorítkozni, és lemondani egy egész sor történelmi esemény és egyéniség, különben értékes részletéről. Persze nem arra gondolunk, hogy a történelmi folyamatokat el kell személytelenítenünk, mert ezt már eddig is eléggé „elértük”. Csupán ésszerű válogatásról lehet szó, amely figyelembe veszi:

- a tantárgy oktatási és nevelési céljait,
- a tanulók befogadóképességének lehetőségeit,
- az iskola arculatát és korszerű szocialista öngazgatású társadalmunk szükségleteit.

Az európai történelem anyagának ésszerű csökkentésével lehetőséget kellene tehát teremteni arra, hogy megfelelő válogatással szintetikus áttekintést nyújthassunk az ázsiai, afrikai és amerikai népek sajátos történelmi fejlődéséről. Ezzel sokoldalúbbá, teljesebbé és kevésbé sematizálttá válna az emberiség történelmi fejlődésének képe, ami fontos igény, hiszen a szocialista ideológia és öngazgatású társadalmunk gyakorlatla egyaránt ezt a követelményt állítja a tudomány és a tanítás elé.

Fontos lenne, véleményünk szerint, ha egyöntetűséget, sőt azonosságot érhetnénk el a jugoszláv népek és nemzetiségek közös történelme fontosabb eseményeinek tolmácsolásában is. Ismeretes, hogy egyes történelmi események a jugoszláv népek és nemzetiségek közös múltjában egymástól eltérő következményekkel jártak e népekre. Említsünk meg csupán néhányat: az 1848-as forradalom, az 1876/8-as háború, a sanstefani béke, a berlini kongresszus, a balkáni háborúk stb. A polgári történelemtudomány egyoldalúan magyarázta ezeket az eseményeket, a maga szűk osztály- és nemzeti érdekeivel összhangban. Az ilyen felfogások homlokegyenesen ellentétes vagy legalábbis igen különböző álláspontokhoz vezethetnek egyazon eseményekkel kapcsolatban a nemzeti történelmekben. E felfogások visszhangjával, kisebb vagy nagyobb mértékben, ma is találkozhatunk a programokban, a tankönyvekben és még inkább az élő előadásokban. Ha ezek a magyarázatok a polgári történelemtudományban természetesekek, a marxista tudományban pedig lehetségesek, nevelési okokból az oktatásban mégsem lenne szabad előfordulniuk. Ennek gyógyszere az elfogulatlanság, a tudományos hozzáállás és a marxista osztálytudat tudósaink és előadóink részéről. Ellenkező esetben a tanítás a nemzeti romanticizmus forrásává válhat, s innen már nincs messze a nacionalizmus. A marxista hozzáállás mellett ezt csak úgy kerülhetjük el, ha megbeszélés alapon összehangoljuk az oktatási programokat, s ha szorosabbá tesszük a tudósok és előadók együttműködését a köztársaságok és tartományok viszonyában. Ennek a kérdésnek megvan a maga módszertani vonatkozása is. Egyáltalán ésszerű-e ezeket az eseményeket külön letárgyalni az összes érintett népek történelmének feldolgozása során, vagy pedig az általános jugoszláv történelem keretében kellene ezt megtenni? Úgy véljük, tudományos és módszertani szempontból is célszerűbb lenne az utóbbi megoldás. Így elkerülnénk a tartalmak ismétlődését, és lehetőség nyílna az ilyen események elfogulatlan, tudományos elemzésére.

A témát mindezzel, természetesen, még nem merítettük ki. Csupán néhányat említettünk a jelentősebb kérdések közül, hogy az érdekelteket, elsősorban a szakmabelieket vitára serkentsük. Senki sem lehet illetékesebb e kérdések megoldásában, mint épp azok, akiknek feladata a történelemtanítás. Vitára szólító felhívásunkat fejezzük be az ismert szólással: hic Rhodus, hic salta!

## JEGYZETEK

- <sup>1</sup> Savremena škola, 1951. 5–6. szám. A jugoszláv középiskolai tanítók és előadók szak-szervezeti kongresszusának határozatai.
- <sup>2</sup> Savremena škola, 1946. 3. szám. Boris Zihertl: Zadaci našeg školstva i naučnih ustanova.
- <sup>3</sup> Savremena škola, 1948. 2–3. szám. Radovan Teodosić: Nastava istorije u osnovnoj školi.
- <sup>4</sup> Josip Broz Tito: Govori i članci, I. könyv. Zágráb, 1959. 134. oldal.
- <sup>5</sup> Josip Broz Tito: Govori i članci, IV. könyv. Zágráb, 1959. 50. oldal.
- <sup>6</sup> Službeni list FNRJ, 1958/19. szám.
- <sup>7</sup> Uperedna analiza nastavnih planova i programa za osnovne škole u pojedinim narodnim republikama. Az iskolai és közoktatási kérdések szövetségi kutatóintézetének kiadása, Belgrád, 1960. 106–108. oldal.
- <sup>8</sup> Aktuelna pitanja nastave istorije. Naučna knjiga, Belgrád, 1970. 125. oldal.
- <sup>9</sup> Dr. Bogumil Hrabak: Néhány kérdés a Szerbia területén használatos történelemkönyvekkel kapcsolatban (kiadatlan belső kézirat).
- <sup>10</sup> Vukašin Radonjić: Jugoslovenska koncepcija u programima i udžbenicima istorije za osnovnu školu.
- <sup>11</sup> Jugoslovenski istorijski časopis. 1964, 3. szám. 86. oldal.
- <sup>12</sup> Zgodovina. Predlog Zavoda za školstvo SR Slovenije, Ljubljana, 1972. márciusa.
- <sup>13</sup> Prosvjetni Vjesnik, Zágráb, 1972. 2–3. szám. 51–52. old.
- <sup>14</sup> Nastaven plan i programa za osnovnitate učilišta. Istorija i Geografija. Macedónia SZK Köztársasági Iskolafejlesztő Intézete, 1971. 7. oldal.
- <sup>15</sup> Ugyanott, 11. oldal.
- <sup>16</sup> Mirjana Gros: O novoj ulozi nastavnika povijesti. Povijest izvući iz ropotarnice. A Horvát Egyetem kiadása, 1971.
- <sup>17</sup> Savremena škola, 1948. 2–3. szám. 97–98. oldal.
- <sup>18</sup> Vajdaság Történelmi Levéltára, a GIONSAPV gyűjteménye, Jegyzőkönyv a közoktatási megbízottság üléséről, 1951. I. 11.
- <sup>19</sup> Nastava istorije, 1967–8/4. szám, 11. oldal.
- <sup>20</sup> Politika, 1971. X. 30.
- <sup>21</sup> A nemzetiségi viszonyok fejlődésének időszerű kérdései Vajdaságban, Újvidék, 1970. 18. oldal.
- <sup>22</sup> Edvard Kardelj: Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja, Belgrád, 1954.
- <sup>23</sup> Lásd Milutin Perović: Ostaci šablonskih nacionalno-romantičarskih i nenaučnih shvatanja u nastavi istorije u osnovnim i srednjim školama, Belgrád, 1970.

## РЕЗИМЕ

### КРИТИЧКИ ОСVRT NA KONCEPCIJU NASTAVE ISTORIJE U NAŠOJ ZEMLJI

Koncepcija nastave istorije menjala se prema klasnim interesima i ciljevima društva. U eri buđenja nacionalne svesti ona je sva usmerena u pravcu istorijskog fundiranja tog procesa, a s obzirom na to da je taj proces skoro po pravilu bio vezan za međunacionalne sukobe, koncepcija nastave istorije u buržoaskom društvu direktno je bila postavljena na to da veliča sopstvenu naciju a crni one nacije sa kojima je bila u sukobu. Istovremeno, njen je zadatak bio da služi interesima klasnog društva i da ga predstavi kao trajnu i večnu društvenu formaciju.

Uloga, mesto i zadaci nastave istorije posle revolucije bitno su se izmenili u Jugoslaviji. Koncepcije ovog nastavnog predmeta polaze od ciljeva i zadataka da se kroz nastavu istorije formira marksistički pogled na razvitak društva, da se razvija duh internacionalizma, bratstva i jedinstva. U periodu centralizma karakteristično je nastojanje da se i pored poštovanja izvesnih nacionalnih specifičnosti ide ka što ujednačenijim nastavnim planovima i programima istorija u republikama. Osnovna je preokupacija tadašnjih programa da obezbede ravnomerno upoznavanje istorija svih naroda koji žive u našoj zemlji, a da se istovremeno obezbedi i mogućnost praćenja najvažnijih zbivanja u svetu. Na žalost, ovaj zadatak je rešavan više mehanički, uglavnom formalistički, nego suštinski. Više se vodilo računa da po broju stranica budu ravnomerno zastupljene u udžbenicima sve istorije jugoslovenskih naroda, nego da se specifičnim metodskim pristupom obezbedi ta uzajamnost u učenju istorije. Usled toga su nam udžbenici postali preopširni, glomazni i teški, a nastava istorije u vaspitnom pogledu manje efikasna.

Sa izgradnjom samoupravnog uređenja i decentralizacije počinje i proces diferenciranijeg pristupa izgradnji koncepcije nastave istorije po našim republikama, a naročito od uvođenja ustavnih amandmana, taj proces teče još intenzivnije. Nove koncepcije nastave istorije u SR Sloveniji, SR Hrvatskoj, SR Makedoniji polaze od zadatka da se u nastavi istorije posveti osnovna pažnja izučavanju istorije sopstvenog naroda, a sa te polazne tačke da se osvetle svi važniji momenti iz istorije naroda i narodnosti Jugoslavije. Kroz nastavu istorije na taj način se želi postići da učenici formiraju pravilne poglede na klasni karakter društvenog razvitka i da shvate zajedničke interese svih naših naroda i narodnosti kao i nužnost povezivanja istih u borbi za slobodu, nezavisnost i samoupravno socijalističko društvo.

Razvijanje solidarnosti sa borbom potlačenih klasa i naprednim snagama sveta je osnovna karakteristika svih naših programskih koncepcija, kao i pravo narodnosti na izučavanje svoje istorije. Koncepcijski, pravo narodnosti na određeno mesto u nastavi ovog predmeta je menjano, razvijano i usavršavano, tako da je sve više i potpunije realizovana ravnopravnost i jednaki tretman u našem društvu.

## РЕЗИМЕ

### КРИТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА КОНЦЕПЦИЮ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ В НАШЕЙ СТРАНЕ

Концепция преподавания истории менялась в зависимости от классовых интересов и целей общества. Во время возбуждения национального сознания она направлялась к историческому основанию этого процесса. Принимая во внимание, что этот процесс почти всегда был связан с международными столкновениями, концепция преподавания истории в буржуазном обществе была направлена возвеличивать собственную нацию и очернить нации, с которыми была в столкновении. Одновременно, её задача была служить интересам классового общества и представить его длительной и вечной формацией общества.

Место, роль и задачи преподавания истории после революции в Югославии существенно изменились. Концепции этого учебного предмета происходят из целей и задач формирования марксистического зрения на развитие общества, развивания духа интернационализма, братства-единства. Период централизма характеризует настоящие, уважать некоторые национальные специфичности, а учебные планы и программы истории в республиках были подравнены. Основная преокупация тогдашних учебных программ была обеспечить равномерное ознакомление с историей

всех народов живущих в нашей стране, и одновременно обеспечить возможность следования самых важных событий в мире. К сожалению эта задача решалась чаще механически чем в своей сущности, главным образом формалистически. Старалось больше о том, чтобы в учебниках число страниц истории югославских народов было равномерно, чем о том чтобы специфической методой обеспечить взаимность в изучении истории. В следствии этого учебники стали обширными, громоздкими и тяжёлыми, а воспитание в преподавании истории менее действительным.

Строительством самоуправляющегося устройства, и децентрализации начинается и процесс различного приступления стройки концепции преподавания истории в наших республиках, а особенно от введения конституционных амандманов этот процесс течёт ещё интензивнее. Новые концепции преподавания истории в СР Словении, СР Хорватии, СР Македонии происходят из задач, в преподавании истории посвятить основное внимание изучению истории собственного народа, а с этой точки зрения надо осветить важнейшие моменты истории народов и народностей Югославии. Преподаванием истории этим образом хочется постичь у учеников формирование правильного взгляда на классный характер общественного развития, понимание общих интересов всех наших народов и народностей как и нужность связывамь их в борьбе за свободу, независимость и самоуправляющееся социалистическое общество. Развивание солидарности с борьбой угнетённых классов и передовыми силами мира, основная характеристика всех наших программских концепций, как и права народностей в изучении своей истории. Концепительно, право народностей на определённое место в преподавании этого предмета менялось, развивалось, усовершеншалось так, что больше и полнее реализовались равноправность и одинаковый третман в нашем обществе.